

Toekomstdromen

Ledevaartkerk Chaam, zondag 11 oktober 2020
Ds. Sara Dondorp

Schriftlezing: Daniël 2: 1-2a en 26-49

Inleiding

We lezen vandaag verder in het boek Daniël. Daniël en zijn vrienden verblijven inmiddels aan het Babylonische hof. In de tekst van hoofdstuk 2 is iets merkwaardigs aan de hand. Vanaf vers 4 is de tekst in het Aramees, niet in het Hebreeuws. Die talen zijn verwant, maar niet helemaal hetzelfde. Overigens werd Aramees steeds meer spreektaal in Israël. In Jezus' tijd werd er vooral Aramees gesproken. Alleen de Bijbelse teksten werden nog in het Hebreeuws gelezen. Dat delen van het boek Daniël in het Aramees geschreven zijn, wordt wel gezien als bewijs dat het een relatief jong boek is. Het zou geschreven zijn in de tweede eeuw voor Christus, terwijl het handelt over de periode in de zesde eeuw voor Christus. Dat is van belang als het over toekomstvoorspellingen gaat. In het verhaal vertelt Daniël over de toekomst, voor de schrijver van het Bijbelboek is dat alles al verleden tijd. Maar het zegt wel iets over zijn eigen tijd. Een tijd waarin andere vreemde overheersers de baas waren. Hoe je ook tegen de droom-uitleg van Daniël aankijkt, als maatschappijkritiek is het een ijzersterk beeld.

Overdenking

Gemeente van Jezus Christus,

Misschien zouden we kunnen zeggen dat er twee Daniëls waren.¹ De ene leefde in de Tweede Eeuw voor Christus. Vrijwel de hele bewoonde wereld was door de Grieken ingenomen. Ook Judea stond onder Grieks gezag. Daar heerste Antiochus IV als koning. Een wrede heerser die zichzelf 'de stralende' noemde. 'Stralende', of 'Verschenen als God'. Antiochus Epifanes. Zo'n heerser die zichzelf geweldig vindt. Zo'n heerser die alle touwtjes in handen wil houden. In het geniep werd hij Antiochus Epimanes genoemd. Dat betekent zoiets als: de door razernij bevangene of de gek. Antiochus mocht dat natuurlijk nooit horen. Dictators hebben zelden gevoel voor humor. In deze tijd leefde Daniël de Schrijver. Hij zou graag hoopgevende dingen schrijven. Maar de werkelijkheid waar hij mee te maken heeft is allesbehalve hoopgevend. Hij leeft in een tijd van onderdrukking en onvrijheid. Een tijd waarin er weinig perspectief is. Deze Daniël wil schrijven over hoop. En hij wil schrijven over verzet. Want in tijden van onderdrukking begint hoop bij verzet. Schrijven over verzet is uiteraard onmogelijk. Of op z'n minst levensgevaarlijk. Maar Daniël de Schrijver heeft een oplossing gevonden. Een manier om ondanks onderdrukking toch te kunnen schrijven over verzet.

Het zijn verhalen die doen denken aan de Tweede Wereldoorlog. Dit jaar zouden we hebben gevierd dat de oorlog 75 jaar geleden is geëindigd. Sommigen van ons kunnen zich dat nog herinneren. Maar de meesten zijn jonger. Of veel jonger.

¹ De gedachte aan twee Daniëls heb ik ontleend aan Alex van Ligten in *Intussen is het ook weer droog geworden; de hele Bijbel in zestig pauzenummers*, Skandalon, Vught, 2011, pp 137-147.

De meesten van ons kunnen zich zo'n dictatuur niet meer voorstellen. Wij leven in een democratisch land. Bij ons gaan er ook wel eens allerlei dingen niet goed, maar het mag altijd gezegd worden. Wij hebben in ons land gelukkig geen autocratisch leider. Sterker nog, als wij momenteel ergens last van hebben is het misschien wel gebrek aan leiding. In tijden van crisis verlangen mensen naar duidelijke leiding, maar onze regering vindt dat we het zelf wel kunnen beslissen. Dat voelt eervol, maar ook ongemakkelijk. Maar onvrij zijn we niet. Al heel lang niet. We kennen alleen de verhalen.

Zo komen we bij die andere Daniël, Daniël de Ziener. Deze Daniël leefde enkele eeuwen eerder dan Daniël de Schrijver. Hij was balling aan het Babylonische hof. Een hoveling van koning Nebukadnezar. Deze Daniël de Ziener moet heel wijs geweest zijn. Wijs, standvastig en vol vertrouwen op zijn God. Zo hebben we hem vorige week leren kennen. De Israëlitische jongeman die integreerde aan het Babylonische hof met behoud van zijn eigen identiteit. Over deze Daniël de Ziener doen mythische verhalen de ronde. Het zijn verhalen die tot in onze taal zijn doorgedrongen. Vandaag gaat het over een reus op lemen voeten. Ooit was dat een bijnaam voor bijvoorbeeld het Sovjetrijk, dat steeds brozer begon te worden. Het is een beeld dat nog altijd tot de verbeelding spreekt. Koning Nebukadnezar heeft een droom. In zijn droom ziet hij die reus op lemen voeten. En een rotsblok dat zomaar, zonder menselijk handelen, afbreekt en het beeld volledig omver doet vallen. De koning begrijpt de droom niet. Sterker nog, hij zegt dat hij de droom vergeten is. In het stuk tekst dat we hebben overgeslagen, wordt in geuren en kleuren verhaald hoe hij zijn magiërs de opdracht geeft niet alleen de droom te duiden, maar hem ook te vertellen. Dat is natuurlijk onmogelijk. Maar voor Daniël de Ziener is dat anders. Hij beseft dat het niet zomaar een droom is, maar een visioen. Een boodschap van de Eeuwige over de aard van menselijke macht. De Eeuwige onthult dat visioen ook aan Daniël zodat hij de droom niet alleen kan uitleggen, maar ook kan vertellen wat het is dat de koning gedroomd heeft. En bedenk wel, dit is een koning die er niet aan gewend is tegengesproken te worden. Of...

... en dan denk ik aan die andere Daniël, de Schrijver. Het zou wel eens codetaal kunnen zijn voor die razende heerser, die Antiochus die geen tegenspraak duldt. Kan je zo iemand wel vertellen dat zijn heerschappij eindig is? Deze Daniël de Schrijver moet een groot literair talent hebben gehad. En evenzeer een groot politiek of zelfs diplomatiek talent. Hij is het die de koning deze droom heeft toegedicht. Het is een droom over mensenmacht. Over de heerschappij van koningen die elkaar opvolgen. Die droom wordt aan één van die koningen toegeschreven. Als het de koning zelf is die zoiets droomt, dan kan het toch geen subversief verhaal zijn, zou je denken... Daniël de Ziener doet erg zijn best om de koning te paaien. U, o koning, bent dat hoofd van goud. Maar na u wordt alles minder. Oftewel: deze koning is de grootste. Maar er zullen andere rijken komen. Mindere koninkrijken. En er zijn inderdaad ook andere rijken gekomen. De Perzen hebben de Babyloniërs verslagen. En later hebben de Grieken de Perzen weer verslagen. De tijdgenoten van Daniël de Schrijver zullen het verhaal hebben herkend. Steeds nieuwe heersers, de ene nog erger dan de andere. Dit verhaal gaat over Nebukadnezar, en niet over Antiochus IV. Eventuele censuur zou de schrijver niets kunnen maken.

En toch... De lezers weten wel beter. Het verhaal gaat nog verder, over een toekomst die nog niemand heeft meegemaakt. Een grote steen zal alle onderdrukkende koninkrijken verbrijzelen. Die grote steen staat voor de macht van God. Daar begon de uitleg mee. Het is God die de macht en het koningschap aan mensen verleent. Menselijke macht is daaraan ondergeschikt. Bij God is geen ruimte voor onderdrukking. Gods macht werpt alle menselijke machtsmisbruik omver.

Die grote steen uit de droom van de koning doet me denken aan een ander visioen. Het visioen dat Jezus van Nazareth had over het Koningschap van God. Een heerschappij die goed en rechtvaardig is, een macht boven alle menselijke macht uit waar alleen nog plaats is voor medemenselijkheid, harmonie en vrede. Het totale tegendeel van de macht van Antiochus IV of van Herodes, of van Nero, of van Hitler, of van Mugabe..... Daarin is volgens mij het verzet van Daniël de Schrijver gelegen. Hij legt zich daar niet bij neer. Weliswaar is er in zijn tijd een heerser aan de macht die alle medemenselijkheid wegwuift, menselijke heersers hebben niet het laatste woord. Er is een God die daar boven staat, een God die vertrouwen inboezemt, een God die medemenselijkheid voorstaat.

Misschien heeft Daniël de Schrijver zijn tijdgenoten hoop gegeven. Heeft hij ze aangezet tot verzet, heeft hij ze ondersteund om zich niet zomaar klakkeloos neer te leggen bij de onderdrukking. En inderdaad, Antiochus IV is uiteindelijk van het toneel verdwenen. Maar veel later kwamen de Romeinen. En die hebben zelfs de tempel van Jeruzalem verwoest. Joden raakten verspreid over de wereld en kregen in de loop der eeuwen met veel vormen van onderdrukking te maken. Tot aan de holocaust toe. Hebben Daniël de Ziener en Daniël de Schrijver het dan toch verkeerd gezien? Of zou je hun verhaal ook kunnen lezen als een verhaal van hoop en als een aansporing tot verzet, in alle tijden?

In onze tijd hebben wij in ons land niet met onderdrukking te maken. Gelukkig maar. Toch heb ik bij die reus op lemen voeten ook een hedendaagse associatie. In de beeldspraak wordt het in elke nieuwe fase minder mooi. Dat doet me denken aan de milieuproblematiek. Sommigen zagen het twee generaties geleden al aankomen. De meeste mensen hebben het toen niet gezien. En nog steeds zijn er mensen die het liever niet willen zien. De gouden bergen van de jaren '60 zijn er niet meer. Welvaart gaat voor velen alleen maar achteruit. Energietransitie gaat langzaam en de ijskappen smelten sneller dan we hadden gedacht. Kunnen we dat proces nog wel keren? Gaat dat onze menselijke macht niet ver te boven? En nu is daar ineens ook nog Corona en staat de hele wereld op z'n kop. We moeten het als mensheid samen klaren, maar over hoe dat dan moet, lopen de meningen uit elkaar. Het is altijd moeilijker en ingewikkelder dan we denken. Wat zou Daniël de Ziener daarover te zeggen hebben? Misschien dat de Eeuwige God op wie hij vertrouwt alle ellende te boven gaat. En hoe zou Daniël de Schrijver daarover schrijven? Misschien dat de Eeuwige alle ellende te boven gaat en dat dat ons hoop en kracht kan geven om het vol te houden door alle onzekerheid heen.

Amen